

Торопіна Н.Є.

ПОБУДОВА СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ ЩОДО СТРУКТУРИ АКТИВІВ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ

1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Функціонування інститутів спільного інвестування, діяльність яких спрямована на об'єднання грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, пов'язано з необхідністю дотримання численних обмежень, які встановлені нормативними документами, що регулюють діяльність цих структур, і підлягають контролю з боку Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку.

Реалізація функцій державного контролю щодо діяльності інститутів спільного інвестування спрямована на дотримання останніми вимог чинного законодавства і можлива лише за умов інформованості спеціалізованих державних органів регулювання про події, що відбуваються в інвестиційних фондах, та їх наслідки. Розкриття інформації здійснюється шляхом складання та подання форм як загальної так і спеціалізованої звітності, зміст якої повинен відображати специфічні, притаманні лише даним структурам показники, які дають змогу оцінити виконання певних умов діяльності, встановлених для таких інститутів. Окрім того, окрема інформація спеціалізованої звітності, яка підлягає оприлюдненню, сприяє підвищенню рівня інформованості всіх учасників економічного середовища, насамперед – інвесторів, що, в свою чергу, зменшує ризик інвестування і, як наслідок, збільшує обсяг залученого до реального сектору економіки капіталу за посередництвом інвестиційних структур.

Серед головних вимог, що висуваються до інвестиційних фондів, є необхідність дотримання досить широкого кола умов щодо складу та структури активів. Такі вимоги обумовлені намаганням здійснити на державному рівні захист інвесторів – учасників фондів, передусім індивідуальних інвесторів – громадян, за рахунок диверсифікації активів. Ефективна реалізація функції контролю щодо дотримання встановлених вимог, що здійснюється шляхом зіставлення нормативів діяльності, визначених чинним законодавством, та фактичної інформації, яка генерується в системі бухгалтерського обліку, потребує наявності спеціальних форм звітності із згрупованими відповідними показниками.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття

Інформація про діяльність інститутів спільного інвестування, створених відповідно до Указу Президента України “Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії” [1], розкривалася такими установами шляхом подання звітності за формою, встановленою Положенням про порядок оцінки вартості чистих активів інвестиційних фондів та взаємних фондів інвестиційних компаній, затвердженим в 1997 р. відповідним рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку [2]. В наступному році з метою посилення контролю за інвестиційними фондами була запроваджена додаткова спеціалізована звітність, вимоги до якої встановлювалися Положенням про порядок подання додаткової квартальної та річної звітності інвестиційних фондів та взаємних фондів інвестиційних компаній [3].

Зазначені нормативні документи передбачали надання інформації про вартість чистих активів фонду, інформації про недотримання вимог до структури активів, про наявність інших порушень вимог та обмежень, встановлених Положенням про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, а також містили розрахунок основних фінансових показників діяльності фонду, під якими розуміли зміну вартості чистих активів, показник виплати дивідендів, коефіцієнт адміністративно-господарських витрат та ін. Інформація спеціалізованої звітності базується на даних, отриманих в системі бухгалтерського обліку, що обумовило необхідність розробки нових форм подання інформації внаслідок трансформації облікової системи в Україні. З метою відображення інформації про діяльність інвестиційних фондів в умовах реформованого обліку було розроблено Положення про порядок оцінки вартості чистих активів інвестиційних фондів і взаємних фондів інвестиційних компаній [4], впровадження якого відповідним рішенням ДКЦПФР в березні 2002 р. скасувало чинність попередніх нормативних документів з порядку подання звітності.

Створення правових засад діяльності нових інвестиційних структур – корпоративних та пайових інвестиційних фондів, що відбулося з набуттям чинності в 2001 р. Закону України “Про інститути спільного інвестування” [5], обумовило необхідність розробки нових форм спеціалізованої звітності, яка б містила вичерпну інформацію про діяльність новостворених інвестиційних фондів, дотримання останніми встановлених вимог та обмежень, коло яких, порівняно із старим законодавством, значно поширилось. Так, ст.49 Закону про інститути спільного інвестування передбачено розкриття інформації про діяльність фондів шляхом надання, окрім стандартних фінансових звітів (Балансу та Звіту про фінансові результати), відомостей про активи інституту спільного інвестування, про вартість чистих активів, а також відомостей про винагороду компанії, що здійснює управління активами, та витрати, які відшкодовуються за рахунок активів інвестиційного фонду.

До складу та структури активів інвестиційних фондів, залежно від їх виду, висуваються численні вимоги, встановлені ст.4 Закону України “Про інститути спільного інвестування” та Положенням про склад і структуру активів спільного інвестування, затвердженим відповідним рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку [6]. При цьому, в чинних нормативних документах, які містять затвержені

спеціалізовані форми звітності інвестиційних фондів, не знайшли відображення показники, що дають змогу оцінити дотримання вимог диверсифікованості активів.

3. Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Отже, необхідним є розробка та впровадження в систему бухгалтерського обліку діяльності інститутів спільного інвестування певних форм звітності, які повинні містити інформацію про склад та структуру активів таких інституцій та їх нормативні величини і застосування яких дозволить контролювати виконання встановлених вимог як зовнішніми органами, так і управлінською ланкою інвестиційних фондів.

4. Виклад основного матеріалу дослідження

Законом України “Про інститути спільного інвестування” передбачено створення інвестиційних фондів диверсифікованого та недиверсифікованого виду із чітким зазначенням вимог до складу та структури активів таких фондів, що зумовлює розробку різних форм звітності для кожного з видів фондів. З метою унаочнення інформації про дотримання всіх встановлених обмежень пропонується складання і подання звіту про активи інституту спільного інвестування у розрізі форм, представлених в табл.1.

Таблиця 1. Склад спеціалізованої звітності про дотримання вимог щодо складу та структури активів інститутів спільного інвестування

Назва звіту	Назва форми звітності
Звіт про активи інституту спільного інвестування	Інформація про відповідність структури активів диверсифікованого інституту спільного інвестування вимогам диверсифікованості
	Інформація про дотримання вимог до структури активів диверсифікованого інституту спільного інвестування
	Інформація про дотримання вимог до структури активів недиверсифікованого інституту спільного інвестування (крім венчурного)
	Інформація про дотримання вимог до структури активів венчурного інституту спільного інвестування
	Інформація про недотримання вимог до складу активів інституту спільного інвестування протягом звітного періоду
	Інформація про порушення нормативів структури активів та вимог до складу активів інституту спільного інвестування протягом звітного періоду та їх усунення

Диверсифікованим вважається такий інвестиційний фонд, структура якого відповідає вимогам, визначеним статтею 4 зазначеного закону: кількість цінних паперів одного емітента не повинна перевищувати 10% загального обсягу їх емісії; сумарна вартість цінних паперів, що придбані інвестиційним фондом у кількості більш, ніж 5% їх емісії, на момент придбання не повинні перевищувати 40% вартості чистих активів фонду; не менш 80% загальної вартості активів фонду повинні утримуватися в сукупності певних активів (грошових коштах, державних цінних паперах, ощадних сертифікатах та ін.) З метою контролю дотримання встановлених вимог щодо ознаки диверсифікованості пропонується подання інформації про активи диверсифікованого інституту спільного інвестування за формою, наведеною в табл. 2, із зазначенням нормативу інвестування, розміру фактично вкладених грошових коштів та розрахунку порушення встановленого нормативу.

Якщо інститут спільного інвестування створений як фонд диверсифікованого виду, структура його активів повинна відповідати вимогам, визначеним ст.4 Закону України “Про інститути спільного інвестування” та розділу 3 Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування.

Таблиця 2. Інформація про відповідність структури активів диверсифікованого інституту спільного інвестування вимогам диверсифікованості
В тисячах гривень

№ з/п	Показник	Норматив інвестування				Фактично інвестовано		Порушення нормативу			
		База обчислення		%	Сума	%	Сума	Перевищення		Недосягнення (від’ємне значення)	
		Назва показника	Сума					%	Сума	Сума (стовп.7-ст.овп.5)	Сума (стовп.8-ст.овп.6)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

1	Кількість цінних паперів одного емітента (за емітентами)	Загальний обсяг емісії		Не більше 10					X	X
2	Сумарна вартість цінних паперів в кількості, більшій ніж 5% загального обсягу їх емісії, в т.ч. за видами та емітентами	Вартість чистих активів		Не більше 40					X	X
3	Грошові кошти, ощадні сертифікати, облігації підприємств, облігації місцевих позик, державні цінні папери, цінні папери, що допущені до торгів на фондовій біржі або у торговельно-інформаційній системі	Загальна вартість активів		Не менше 80			X	X		

Так, диверсифікованим інвестиційним фондам забороняється тримати в грошових коштах, на банківських депозитних рахунках, в ощадних сертифікатах та облігаціях, емітентами яких є комерційні банки, більше 30% загальної вартості активів; придбавати або додатково інвестувати в цінні папери одного емітента більше 5% вартості активів; придбавати або додатково інвестувати в державні цінні папери, доходи за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, більше 25% загальної вартості активів (при цьому необхідно дотримуватися вимоги щодо інвестування коштів у не менш ніж три види таких паперів).

Також не дозволяється придбавати або додатково інвестувати в цінні папери органів місцевого самоврядування більше 10% загальної вартості активів; придбавати або додатково інвестувати в облігації підприємств – резидентів більше 20%, а в акції – більше 40% вартості активів. До здійснення інвестицій в іноземні цінні папери також висуваються обмеження щодо частки їх вартості у складі активів. Так, заборонено здійснювати інвестиції в цінні папери, доходи за якими гарантовані урядами іноземних країн, на суму, що перевищує 20% загальної вартості активів, при цьому розмір інвестицій в державні папери однієї країни повинен бути не більший за 10% вартості активів. Обмеження встановлені й для акцій та облігацій емітентів-нерезидентів у вигляді 20% частки вартості активів, при цьому необхідною умовою можливості їх придбання є котирування на організованих фондових ринках іноземних держав.

Складання звіту за запропонованою формою (табл.3) дозволяє отримати інформацію про недотримання встановлених обмежень у грошовому виразі шляхом порівняння нормативу інвестування з розміром фактично інвестованих коштів.

Таблиця 3. Інформація про дотримання вимог до структури активів диверсифікованого інституту спільного інвестування

№ з/п	Види активів	Максимальний норматив інвестування		Фактично інвестовано		Перевищення нормативу	
		% варт. активів	Сума, тис. грн	% варт. активів	Сума, тис. грн.	% варт. активів (стовп.5-с товп.3)	Сума, тис.грн. (стовп.6-с товп.4)
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Грошові кошти, кошти на банківських депозитних рахунках, ощадні сертифікати, облігації банків	30					
2	Цінні папери одного емітента	5					
3	Державні цінні папери, доходи за якими гарантовано КМУ	25					
4	Цінні папери органів місцевого самовряду-						

	вання	10					
5	Облігації підприємств-резидентів	20					
6	Акції українських емітентів	40					
7	Цінні папери, доходи за якими гарантовано урядами іноземних держав	20					
8	Акції та облігації іноземних емітентів, які допущені до торгів на організованих фондових ринках іноземних держав	20					
9	Інші активи, дозволені законодавством України	5					
10	Цінні папери, доходи за якими гарантовано урядом однієї іноземної держави	10					
11	Цінні папери, що недопущені до торгів на фондовій біржі або у торговельно-інформаційній системі	20					
12	Векселі та ощадні сертифікати	10					

Інвестиційні фонди, які функціонують як недиверсифіковані, повинні протягом своєї діяльності також дотримуватися певних вимог, що висуваються чинним законодавством до складу їх активів. Так, до складу та структури активів недиверсифікованого фонду висуваються обмеження стосовно цінних паперів, які не мають визнаних котирувань на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі (такі цінні папери разом з об'єктами нерухомості не повинні перевищувати 50% загальної вартості активів), та частки векселів і ощадних сертифікатів в сукупній вартості активів (не більше 30%).

З метою здійснення контролю за дотриманням вимог до структури активів, визначених у розділі 4 Положення про склад та структуру активів та ст.34 Закону України “Про інститути спільного інвестування”, доцільно здійснювати подання інформації за відповідною формою за недиверсифікованим не венчурним фондом (табл.4) у розрізі показників максимального нормативу інвестування, розміру фактично інвестованих коштів і розрахованого на підставі зазначених показників розміру порушення вимог у вигляді перевищення або недосягнення нормативу.

Таблиця 4. Інформація про дотримання вимог до структури активів недиверсифікованого інституту спільного інвестування (крім венчурного)

№ з/п	Види активів	Максимальний Норматив інвестування		Фактично інвестовано		Перевищення нормативу	
		% варт. активів	Сума, тис. грн.	% варт. активів	Сума, тис. грн.	% варт. активів (стовп.5-с товп.3)	Сума, тис. грн. (стовп.6-ст овп.4)
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Акції та облігації іноземних емітентів	20					
2	Векселі та ощадні сертифікати	30					
3	Цінні папери, які не допущені до торгів на фондовій біржі або у торговельно-інформаційній системі, та об'єкти нерухомості, відчуження яких не заборонено законодавством	50					

Активи венчурного фонду можуть повністю складатися з акцій, корпоративних прав, виражених в інших, ніж цінні папери, формах, а також цінних паперів, які недопущені до торгів на фондовій біржі, що пояснюється специфікою діяльності таких фондів, спрямованою на підтримку підприємств, що тільки розвиваються. Для унаочнення інформації про дотримання венчурними фондами вимог щодо структури їх активів пропонується подання інформації за формою, наведеною в табл.5.

Окрім вимог щодо структури активів чинним законодавством встановлені обмеження щодо складу активів будь-якого з інститутів спільного інвестування. Так, ст.34 Закону України “Про інститути спільного інвестування” та п.2.2 Положення про склад та структуру активів встановлено, що інвестиційні фонди не мають права утримувати в своїх активах цінні папери, що випущені компанією з управління активами, зберігачем, реєстратором, аудитором цього інституту спільного інвестування та пов'язаними з ним особами.

Таблиця 5. Інформація про дотримання вимог до структури активів венчурного інституту спільного інвестування

В тисячах гривень

№ з/п	Показник	Норматив інвестування	Факт. інвестовано	Порушення нормативу
-------	----------	-----------------------	-------------------	---------------------

1	2	% вартості чистих активів	Сума	%	Сума	Перевищення		Недосягнення (ноль або від'ємне значення)	
						% (стовп.5-ст (стовп.3) овп.3)	Сума (стовп.6-ст (овп.4) овп.4)	% (стовп.5-ст (стовп.3) овп.3)	Сума (стовп.6-ст (овп.4) овп.4)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Цінні папери іноземних емітентів	Не більше 20						X	X
2	Цінні папери, які не допущені до торгів на фондовій біржі або у торговельно-інформаційній системі, та об'єкти нерухомості, відчуження яких не заборонено законодавством	Більше 50				X	X		

Також забороняється придбавати цінні папери іноземних держав та іноземних юридичних осіб, якщо вони допущені до торгів менш ніж на двох провідних іноземних біржах чи у торговельно-інформаційних системах, перелік яких визначається Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Похідні цінні папери також не можуть бути включені до складу активів інвестиційного фонду. Статтею 34 вищезазначеного Закону встановлено, що активи диверсифікованих інвестиційних фондів можуть складатися лише з цінних паперів та грошових коштів, тобто об'єкти нерухомості не включені до складу активів, але п.3.1 Положення про склад та структуру активів надається можливість наявності у складі активів корпоративного інвестиційного фонду таких об'єктів, якщо вони необхідні для забезпечення статутної діяльності. Стосовно наявності у складі активів недиверсифікованих фондів об'єктів нерухомості, обмеження встановлюються лише відносно об'єктів, відчуження яких заборонено законодавством України.

Подання інформації про наявність у інститутів спільного інвестування заборонених видів активів пропонується здійснювати у вигляді звітності певної форми (табл.6) у розрізі кількісних та вартісних показників з обов'язковим наведенням дати виникнення та дати усунення порушень.

Зазначення двох останніх показників зумовлено необхідністю контролю за терміном усунення порушень, адже компанія з управління активами інвестиційного фонду несе відповідальність, якщо не здійснює заходи, спрямовані на усунення порушення щодо структури активів протягом 30 днів від дня його виникнення, або протягом двох місяців, якщо порушення виникло внаслідок припинення котирувань цінних паперів на організованих ринках.

Таблиця 6. Інформація про недотримання вимог до складу активів інституту спільного інвестування протягом звітного періоду

№ з/п	Види активів	Емітент	Кількість, од.	Номінал, грн	Факт. витрачено, тис.грн	Дата виникнення	Дата усунення
1	Цінні папери, випущені компанією з управління активами						
2	Цінні папери, випущені зберігачем						
3	Цінні папери, випущені реєстратором						
4	Цінні папери, випущені аудитором						
5	Цінні папери, випущені пов'язаними особами						
6	Цінні папери іноземних держав та іноземних юридичних осіб, допущені до торгів менше ніж на двох провідних іноземних біржах чи у торговельно-інформаційних системах						
7	Цінні папери інститутів спільного інвестування						
8	Похідні цінні папери						

9	Об'єкти нерухомості (для диверсифікованого пайового інвестиційного фонду)	x	x	x			
10	Об'єкти нерухомості, відчуження яких заборонено законодавством (для недиверсифікованого інвестиційного фонду)	x	x	x			

З метою узагальнення інформації про порушення нормативів структури активів та вимог до складу активів інвестиційного фонду протягом звітної періоду пропонується складання окремої форми (табл.7), яка надає можливість наочного уявлення щодо всіх допущених порушень такого роду та строків їх усунення.

Таблиця 7. Інформація про порушення нормативів структури активів та вимог до складу активів інституту спільного інвестування протягом звітної періоду та їх усунення

№ з/п	Вид активів	База обчислення		Норматив		Порушення нормативу		Дата виникнення	Дата усунення
		Назва показника	Сума, тис.грн	Ставка, %	Сума, тис. грн (стовп.4* стовп.5)	%	Сума, тис. грн		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

5. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Впровадження запропонованих форм у систему звітності інвестиційних фондів надасть можливостей створити інформаційну базу, необхідну для реалізації функції державного контролю за дотриманням встановлених сучасними нормативними документами вимог щодо складу та структури активів таких фінансових посередників. В майбутньому важливим є перегляд й удосконалення запропонованих форм за умов перегляду окремих положень щодо складу активів або їх структури внаслідок подальшого розвитку законодавства про спільне інвестування, спрямованого на гармонізацію з міжнародною практикою діяльності інвестиційних фондів.

Джерела та література

1. Про затвердження Положення про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії. Указ Президента України від 19.02.94 №55/94 / www.rada.kiev.ua
2. Про затвердження Положення про порядок оцінки вартості чистих активів інвестиційних фондів та взаємних фондів інвестиційних компаній. Рішення ДКЦПФР від 07.10.97 р. № 30/1 / www.rada.kiev.ua
3. Про затвердження Положення про порядок подання додаткової квартальної та річної звітності інвестиційних фондів та взаємних фондів інвестиційних компаній. Рішення ДКЦПФР від 08.12.1998 р. №179 / Цінні папери України. – 1999. - № 2. – с.14-16
4. Про затвердження Положення про порядок оцінки вартості чистих активів інвестиційних фондів і взаємних фондів інвестиційних компаній. Рішення ДКЦПФР від 18.03.2002 р. № 104 / Цінні папери України. – 2002. - № 17. – с.15-18
5. Закон України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" від 15.03.2001 р. № 2299-III / www.rada.kiev.ua
6. Про затвердження Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування. Рішення ДКЦПФР від 11.01.2002 р. № 12 // Цінні папери України. – 2000. - № 7. – с.14-15

Анотація

Встановлення діючим законодавством численних вимог щодо діяльності інститутів спільного інвестування потребує здійснення контролю за їх дотриманням, що можливо за умов надання контролюючим органам відповідної інформації. З огляду на відсутність в даний час спеціалізованої звітності в статті надані пропозиції щодо застосування у діяльності інвестиційних фондів сукупності звітних форм, показники яких дають змогу оцінити дотримання встановлених вимог щодо складу та структури активів різних видів інститутів спільного інвестування.

Аннотация

Установленные действующим законодательством многочисленные требования, касающиеся деятельности институтов совместного инвестирования, обуславливают необходимость последующего контроля их выполнения, что становится возможным при условии предоставления контролирующим органам соответствующей информации. Ввиду отсутствия в настоящее время специальной отчетности, позволяющей оценить выполнение требований к составу и структуре активов инвестиционных фондов, разработаны и предложены основные отчетные формы, представленные в данной статье.

Annotation

The activity of funds of investment must be controlled in accordance with a lot of requirements of acting legislation. It is possible if the information is given to control agency.

As the special accounting has not been worked out and that is why it is not possible to evaluate the execution of requirements of composition and structure the assets of funds of investment. The main accounting forms are worked out and presented in the article.